

den puuttuessa, *Tieto ja tietoyhteiskunta* -teoksen lupaama yhteiskuntakriittikki jää suurelta osin ohueksi tai paremminkin ontoksi.

Monessa kohdin luvut tuovat esiin asioita, joiden poliittista merkitystä ei huomioida edes alaviitteellä. Voluntaristinen yhteiskuntamalli tuntuu edelleenkin leimavan pääosaa kirjoittajista, vaikka informaatio- (tai tieto-) yhteiskunnan toteutuminen mahdollistaa intensiivisen hallinnan ja valvonnan, joka kattaa jokapäiväisen elämän kaikki alueet, intiimeistä kokemuksista työelämään ja sodankäyntiin asti. Valinnan käsite on muuttunut siis pikemminkin kuluttajan valintaa koskevaksi, eikä esimerkiksi valintaan olla kuluttamatta tai olla innovatiivinen jotenkin muuten kuin markkinatalouden hyväksymisessä puitteissa. Samalla tietokoneiden yleistyessä ja kuluttajien joutuessa palvelemaan itse itseään esimerkiksi pankkiautomaatilla, työn ja ei-työn raja häviää. Tämä vaikuttaa myös syvästi kansalaisten minä-kuvan piirtymiseen ja yhteisten poliittisten ja kulttuuristen identiteettien syntymiseen, sekä siihen, miten ihmisen ja koneen suhde tulevaisuudessa rakentuu. Valinnan mahdollisuus on siis varsin monisyinen asia, johon ei teoksessa kuitenkaan juuri puututa.

Puhuttaessa tietoyhteiskunnasta ja työstä kulttuuritutkimuksen näkökulmasta voisi myös selkeämmin kyseenalaistaa käsitystä, jonka mukaan niin sanotun globaalin markkinatalouden vaatimukset ovat kuin luonnon lakeja. Vuorensyrjä onneksi puuttuu tähän ajatuksia herättävissä Jälkisanoinaan, mutta muualla kirjassa talous piirtyy ainoastaan oleellisena, mutta itsestään selvänä taustavoimana, jota ei lainkaan tarvitse tutkia. Edelleen, Suomen tutkiminen ilman kansainvälistä ulottuvuutta niin kaupan kuin siirtolaisuudenkin suhteen luo loppujen lopuksi kuvaa homogeenisestä ja kuin maagisesti erillään muusta maailmasta olevasta kansasta, jonka suhde muihin piirtyy ainoastaan (itsestään selvän) kansainvälisen taloudellisen kilpailun kautta. Sentään se, että ihmisiä kohdellaan yhä enemmän kuluttajina eikä

kansalaisina, tuodaan useassa yhteydessä esille. Jotkut teoksen luvut tosin nimenomaan analysoivat käsityksiä siitä, että johonkin uuteen yhteiskuntaan "siirtyminen" (ks. Karvonen, luku 5, Vuorensyrjä, Jälkisanat) olisi pääasiassa valinta.

Tieto ja tietoyhteiskunta on, puutteistaan huolimatta, selkeä ja siten arvokas teos, joka soveltuu erinomaisesti oppikirjaksi eri aloille korkeakoulutasolla. Tutkimuksena ja aitona yhteiskuntakeskustelua virittävänä teoksena se toimii impulssien antajana, mutta konservatiivisen kysymyksenasettelunsa ja kielenkäyttönsä takia se jää kokonaisuutena harmillisen latteaksi. Kirjan tutkimukset on toki huolella tehty, mutta tämänhetkessä tilanteessa saattaisivat radikaalimmatkin interventiot julkiseen keskusteluun olla paikallaan. Alueelliset ja monet muutkin eriarvoisuudet ovat kasvamassa samalla kuin uusi informaatioyhteiskunnan infrastruktuuri on vakiinnuttamassa monia vanhan eli siis "modernin" yhteiskunnan arvoja "jälkmodernin" teknologian kenties yhtä joustamattomille raitteille. Sen toistaminen, että jokin ilmiö tuo mukanaan joustavuutta ja edistystä, ei kai riitä vakuudeksi kummastakaan.

EEVA BERGLUND

Journalismi menossa tilaustöiksi?

Marko Turpeinen: CUSTOMIZING NEWS CONTENT FOR INDIVIDUALS AND COMMUNITIES.

Acta Polytechnica Scandinavica
Ma 103. Espoo: Teknillisten tieteen akatemia 2000. 190 s. Sivumäärään sisältyy liitteinä viisi aiempaa tutkimusraporttia, joista neljä on yhdessä toisten tekijöiden kanssa julkaistuja.

Kauas ainakin viime vuosisadan sanomalehtitieteen maailmankuvasta on tultu vuosisadan viimeisenä vuonna ilmestyneessä Marko Turpeisen väitöskirjassa. Teos kuuluu "tietojenkäsittelyopiksi" kutsuttuun alaan, jonka alan nimestä päätettäessä on taas oltu kaukana klassisesta tiedon määritelmästä.

Tiedotustutkimuksen historiaansa tunnettu Otto Groth piti sanomalehden olemuksen yhtenä perustekijänä universaalisuutta.

Eriyisesti sisällönhallinnan teknologiasta esimerkiksi Kauppalehden verkostotoisintoja julkaisevasa Alma Media Oyj:ssä teknologiajohtajana vastaavan Turpeisen väitöskirjassa on puolestaan kyse joukko- ja yhteisviestinnän sisältöjen räätälöinnistä kullekin vastaanottajalle – tai kullekin "asiakaalle", jollaisista kirjoittaja puhuu markkinahenkisyyttä mitenkään karttamatta.

Kirjoittajan mielestä digitaalisten yhteyksien, etenkin Internet-viestiliikenneverkon kuvallisen alueen World Wide Web WWW:n mahdollistamat uudet ryhmäviestinnän ja -osallistumisen muodot ovat "fundamentally different" perinteiseen joukkotiedotukseen verraten. En pidä tuollaista näkemystä perusteltuna; kaikenlaisten asioiden, ajatusten, viestien, mielihiteiden, arvioiden, tietojen ja muun sellaisen välittämisestä ihmisten kesken on perimmiltään kaikessa tuollaisessa kyse, on ollut ennen ja on nykyisin.

Uutistoiminnan ja journalismin piirissä on kyse tärkeiden asioiden kertomisesta. Tämän Turpeinen

näyttää kyllä ymmärtävän. Hän toistaa myös useaan otteeseen, vaikka digitaalitekniikasta aineiston suodatus-, tähdennys- ja täydennysjärjestelmää työssään kehittääkin, että ihmisen päätösvalta on syytä säilyttää.

Asian ytimet Turpeisella ovat "metadata", aineiston kuvailu käsiterakenteiden, asiasanojen sekä aineiston laji-, lähde- ja osoitetietojen avulla, "profiilit" eli kunkin "asiakkaan" mallinnetut tarpeet, kiinnostukset ja muut piirteet sekä "agentit", erityistehtäviään omia aikojaan täyttävät ohjelmasovellukset. Tällaiset sovellukset pyöriivät jossain taustalla, sovittavat eri toimitus- ja muista lähteistä saatavia aineksia yhteen eri henkilöitä ja yhteisöjä vastaanottajapuolella edustavien määritysten kanssa sekä kokoavat lennosta näille kullekin vastaanottajalle sopivia esityksiä irtopalikoista.

Turpeisen väitöskirjasta saa mielikuvaa siitä, mihin verkostojulkaisemisessa osin on jo menty ja millaisin pyrkimyksin. Lukija jää ihmettelemään esimerkiksi sitä, mitä jää palikoita vapaasti tilaustöissä yhdisteltäessä jäljelle nykyisten suomalaisten Journalistin ohjeiden viidennentoista kohdan mukaisesti haastateltavan oikeudesta ennakolta saada tietää, missä väli-neessä ja millaisessa yhteydessä hänen lausumaansa käytetään.

Oudolta tuntuu, kun kirjoittaja puhuu käsiterakenteista "ontologioina". Teknisten tieteiden piirissä tavattava lähdeviittauskäytäntö vaikuttaa myös melko karkealta, kun esimerkiksi Ludwig Wittgensteinin "Filosofisia tutkimuksia" -teoksen englanninnoksen ensimmäiseen painokseen viitataan väitöskirjan sivulla 38 vain näin: "Wittgenstein [1953] argues that ..."

Erityisihmettely täytyy suunnata Teknillisten tieteiden akatemialle: miksi suomalaisen yhteisön paljolti suomalaisia tutkimuksia sisältävän julkaisusarjan nimi sulkee Suomen pois ja puhuu vain Skandinaviasta?

PASI KARONEN

Virkakielen olemuksesta kattavasti

**Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä:
TEKSTI TYÖNÄ,
VIRKA KIELENÄ.**

Helsinki: Gaudeamus 2000. 352 s.

Virastojen kieltä pidetään yleisesti kapulakielenä, byrokraattisena ja tavallisen ihmisen näkökulmasta vaikeana – ellei mahdottomana – ymmärtää. Mielikuvaa vahvistavat julkisuudessa puidut tapaukset, kuten opintotukien takaisinperintätösotku, jonka synnä pidettiin osin Kelan ohjeiden vaikeaselkoisuutta. Teksti työnä, virka kielenä -teoksessa virkakieltä avataan kielitieteellisestä näkökulmasta, mutta tarkastelu laajenee monitieteiseen suuntaan: intertekstuaalisuuteen, kielellisiin konventioihin ja kieleen suhteessa valtaan ja ideologiaan.

Teos raportoi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa vuosina 1997-2000 toteutetun virkakieli-tutkimuksen tuloksia. Hankkeen lähtökohta oli tutkia paitsi hallinnon tekstejä niiden konteksteissa, myös selvittää työn ja kielen suhdetta. Virkatyö ja -kieli limittyvät-kin teoksessa mielenkiintoisella tavalla. Virkakoneistossa tuotetut tekstit kertovat kirjoittajien mukaan myös tekstiä tuottavasta instituutiosta toimintatapoineen.

Pirjo Hiidenmaa hahmottelee kirjan alussa kuvaa virkakielen piirteistä ja johdattelee lukijaa teoksen teemoihin ja aiempaan tutkimukseen. Vesa Heikkinen mm. analysoi osiossaan erilaisia virkatekstejä sekä erittelee virkatyön kielellisiä käytänteitä, tarkastellen lopuksi virkakielen suhdetta valtaan ja ideologiaan. Ulla Tiililä puolestaan ottaa lähiluvun kohteeksi kansalaiselle suunnatun tekstin, päivähoitopäätöksen.

Teoksessa virkatekstiä kuvataan persoonattomaksi, usein monen kirjoittajan yhdessä tuottamaksi tekstiksi, jossa tekijä ja vastaanottaja kätetään rivien väleihin. Virkatyö on Heikkisen mukaan ammattityötä ammattikielellä, johon sisältyy oletus tietävästä, asiantuntevasta lukijasta. Virkakielen kie-

loppi on tunkeutunut myös virastojen tuottamiin julkisiin teksteihin, esimerkiksi esityslistoja ei Heikkisen mukaan tuoteta niinkään suurelle yleisölle kuin samantyyppiselle suppealle lukijajoukolle. Virkakoneiston tulisi kuitenkin toimia demokratian ihanteiden mukaisesti yhteiseksi hyväksi, jolloin kansalaisten tulisi voida seurata sen toimintaa ja vaikuttaa yhteisiin asioihin. Heikkinen kuvaa virastojen tekstityötä moderniksi "melutyöksi" ja vertaa sitä tehdashallien työilmapiiriin, jossa työntekijät joutuvat kovan melun vuoksi kommunikoimaan äänettömästi, huulilta lukien. Onko vaarana, että tekstityöntekijä katoaa kieltensä ihmemaahan, tekstiltä katoaa yleisempi merkitys, Heikkinen kysyy. Virkateksteissä ei opasteta "ulkopuolisia", teksteistä on vaarassa tulla "huulten liikettä", jota ymmärtävät vain toiset virastojen tekstityöläiset.

Toisaalta teoksessa nähdään virkatyön yhä kasvavassa määrin medioituvan: virastojen paineet tiedottamisen tehostamiseen ja lisäämiseen kasvavat. Virkakieli näyttäisi suuntautuvan kohti imagorakennusta, mihin liittyy kuntalaisten puhuttelemisen asiakkaana, kunnan tehtävien näkeminen palveluiksi ja virastojen pyrkiminen tiedotusvälineiden kentälle tuottamaan "valmista" uutismateriaalia.

Teksti työnä, virka kielenä piirtää tarkan kuvan virkakielestä ominaisuuksiineen. Mm. virkahenkilöille tehtyjen haastattelujen kautta teos hahmottelee lisäksi sitä kontekstia, työkulttuuria, jossa virkatekstit syntyvät – kiirettä, päivittäisiä palaverieja, töiden kantamista kotiin – sekä pohtii ansiokkaasti virkakielen asemaa ja merkitystä laajemmassa, yhteiskunnallisessa kehyksessä.

AULI HARJU